

Natalija Glažar
Arhiv Republike Slovenije
Zvezdarska 1
Ljubljana

ARHIVI U DIGITALNOM DOBU - STANJE DRŽAVA ČLANICA EU-a I ARHIVA EUROPSKE KOMISIJE¹

UDK 930.25(4-67)

Ovaj članak predstavlja pregled najvažnijih razvojnih događaja na području arhivske službe u okviru članica EU-a. Prikazuje zajedničke aktivnosti i projekte, prijedloge za priključenje arhivskih i drugih kulturnih ustanova na radno područje Direktive o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora, uključujući obveze koje određuje slovenski Zakon o dostupnosti informacija od javnog značaja (ZDIJZ - Zakon o dostupu do informacija javnoga značaja). Prikazuje i statističku analizu uporabe u čitaonicama i u okviru online pristupa članica EU-a, ulogu nacionalnih arhiva u okviru državne uprave i razvoja e-uprava. Obuhvaća i prijedlog nove uredbe o zaštiti osobnih podataka te novosti koje bi se trebale odnositi i na arhive. U zadnjem dijelu opisuje prijedlog Uredbe Vijeća o promjeni Uredbe (EGS, Euratom) br. 354/83 u vezi deponiranja arhivskog gradiva institucija na Europskom sveučilišnom institutu u Firenci.

Ključne riječi: arhivi članica EU-a, dostupnost gradiva, čitaonice, online dostupnost gradiva, ponovna uporaba informacija javnog sektora, zaštita osobnih podataka, gradivo institucija EU-a

Europska arhivska skupina (EAG - European Archive Group) svakih nekoliko godina za Europsko vijeće priprema izvješće o stanju u arhivima te zaključke radnih skupina. Prvo je izvješće objavljeno 2005. godine (Report on

¹ Tekst je izvorno objavljen u Zborniku radova 26. savjetovanja Arhivskoga društva Slovenije *Standardizacija (p)opisov arhivskoga gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013.

Archives in the Enlarged EU), zatim 2008. godine (Progress Report to the Council, on Priority Actions to Increase Cooperation in the Field of Archives in Europe)², a posljednje 2012. godine. Izvješće pod naslovom Arhivi u Europi: Izazovi digitalnog doba je prihvatio EAG na svojem sastanku u Kopenhagenu (30. 5. 2012.), dok je Europska komisija o njemu raspravljala 21. 9. 2012.³ Izvješće obuhvaća sljedeće vidike o arhivima u digitalnom dobu:

- trenutačna uloga arhiva odnosno promjenjiva uloga arhiva (uloga u e-upravi i e-pohrana),
- ponovna uporaba informacija javnog sektora (tzv. 'direktiva *re-use*'),
- *online* pristup u usporedbi s fizičkim pristupom u arhivima,
- suradnja s Europeanom i ponuda europske kulturne baštine na internetu,
- neka pitanja financiranja.

Oblici suradnje arhiva u Europi i dosadašnji zajednički projekti - tu je potrebno spomenuti:

- DLM Forum (<http://www.dlmforum.eu/>),
- APENet (<http://www.apenet.eu/>) Archives Portal Europe, zajednički portal prezentacije arhivskih fondova i zbirki,
- APEx, Archives Portal Europe (<http://www.apex-projekt.eu/>), u 2012. godini nastavak završenog projekta APENet u kojem sudjeluje 28 partnerica projekta gdje prevladavaju nacionalni arhivi EU-a,
- materijalna zaštita i preventiva od nesreća.

Digitalno doba mijenja odnose između arhiva i stvaratelja gradiva, kao i između arhiva i korisnika; sve to utječe na ulogu arhiva i arhivista koji bi ih u društvu trebali ispunjavati. Okolnosti u državama članicama su različite zbog utjecaja različitih arhivskih tradicija i različite zakonodavne okoline. No, unatoč tome, moguće je pronaći određene zajedničke osobine. Primarna uloga većine nacionalnih arhiva u EU-u je još uvijek preuzimanje gradiva javnog sektora kada dosegne određenu dob, omogućavati informacije državljanima kao i ustanovama koje su stvorile gradivo te ga pohranile. Većina arhiva je također odgovorna za vrednovanje zaprimljenog gradiva, odnosno ima ključnu ulogu u odlučivanju koje gradivo čuvati. Gotovo svi nacionalni arhivi izdaju standarde i propise za upravljanje gradivom javnog sektora, uključujući e-arhive, no ti standardi nisu uvijek obvezujući. Najčešće su nacionalni arhivi uključeni u proces odlučivanja o upravljanju

² Progress Report to the Council, on the implementation of Council recommendation 2005/835/ec, of 14 November 2005.

³ Izvješće Komisije Vijeću, Sažetak Europske arhivske skupine: Arhivi u Europi: Izazovi digitalnog doba, 2012.

gradivom, u informacijski menadžment te u politiku e-vlade. U Europi vidljive su razlike u upravljanju digitalnim skladištima. Pritom ne smijemo podcjenjivati važnost, kao i kompleksnost pravilnog održavanja i upravljanja digitalnim skladištima. Trenutno svojim digitalnim skladištem upravlja približno polovica arhiva država članica, a pritom omogućuje i usluge prijenosa (preuzimanja), vrednovanja i pohrane e-gradiva. Dvije trećine članica imaju i druge uloge, uključujući nadzornu ulogu, omogućavanje pristupa i vrednovanje.

Izvješće Komisije Vijeću, Sažetak skupine Europskih arhivista: Arhivi u Europi: Izazovi digitalnog doba, Drugo izvješće o napretku za Vijeće, Bruxelles, sadrži sljedeće zaključke (str. 6):

- (1) nacionalni arhivi surađivat će u oblikovanju **zajedničkog digitalnog programa** za arhive koji povezuje europske ciljeve s nacionalnim ambicijama i nastojanjima. Proučit će kako mogu doprinijeti ka osnivanju održive fundacije Arhivskog portala Europe nakon 2015. godine. EAG će nastojati poticati zajedničku arhivsku politiku u rastućem europskom informacijskom prostoru te će proučiti kako uključiti temeljne vrijednosti arhiviranja u razvoj novih digitalnih rješenja. Posebna pozornost bit će namijenjena interoperabilnosti, dugoročnoj dostupnosti podataka, trajnim identifikatorima, otvorenim podacima i ocjenjivanju;
- (2) glavne izvore koji državljanima pomažu u boljem razumijevanju odnosa među državama i administracijama u povijesti i prilikom izgradnje Europe te raznolikost nacionalnih kultura, tradicija i identiteta,
- (3) nacionalni arhivi će sudjelovati kako bi **do 2015. godine na internetu objavili:**
važnije arhivske eksponate svake države članice,
zbirke koje se odnose na važnije povijesne događaje i godišnjice;
- (4) nacionalni arhivi će tjesnije surađivati s drugim tijelima kako bi se osigurala adekvatna ravnoteža među arhivskim interesima, kao što su pohrana gradiva i dostupnost istog te drugi interesi, kao što je zaštita podataka. Na primjer, obvezuju se da će sastaviti koncept kodeksa postupanja za arhive u okviru prijedloga uredbe EU-a o zaštiti podataka; o tome će raspravljati s drugim stranama kojih se to tiče.

Troškovi i financiranje

Budući da je digitalizacija kulturne baštine vrlo skupa, The New Renaissance, Report of the 'Comité des sages'⁴ ističe da je potrebno ispostaviti problematiku financiranja digitalizacije i digitalnu dostupnost ne samo na nacionalnim pro-

⁴ The New Renaissance. Report of the 'Comité des sages' 2011.

gramima, već i u okviru europskih oblikovatelja politika. Prilikom preciznije procjene troškova za objavu arhiva na internetu potrebno je uzeti u obzir:

- tehničku produkciju digitalnih reprodukcija,
- stručnu pripremu web prezentacija,
- pohranu i čuvanje slikovnih datoteka.

Neke arhivske ustanove uspjele su te troškove ograničiti na prikladnu razinu - za to će biti razvijene zajedničke preporuke i strategije. No unatoč tome bit će potrebno povećanje postojećih proračuna i zbog izvora potrebnih za očuvanje originalnog i vjerodostojnog gradiva. Budući da je financiranje digitalizacije tako važno za internetsku prezentaciju europske kulturne baštine, važno je razviti zajednički europski program financiranja osim europskog programa digitalizacije. Pritom će biti važna ne samo pitanja financijskih modela za digitalizaciju kulturne baštine, već i kakve su uloge **posrednog ili neposrednog javnog financiranja** (donacije, lutrije, porezne povlastice, programi zaposlenja) te **uloga posrednog ili neposrednog osobnog financiranja** (sponzoriranje, ulaganja, donacije, volonterstvo). Ključno je i pitanje o važnosti načina financiranja za neku posebnu vrstu uporabe, npr. za uobičajenu uporabu, za ponovnu uporabu u proučavateljske i znanstveno-istraživačke svrhe, za komercijalnu ponovnu uporabu. Dokument 'The New Renaissance' zasigurno ističe da informacija mora biti digitalizirana javnim sredstvima što šire i javno dostupna za uporabu ili ponovnu uporabu. Isto tako je potrebno uzeti u obzir problematiku zaračunavanja pristupa arhivskim informacijama u usporedbi s besplatnim pristupom (o tome će raspravljati posebna radna skupina EAG).

Arhivima se preporučuje sljedeće (Izvješće Komisije Vijeću EU-a: Arhivi u digitalnom dobu, Izazovi digitalnog doba, Drugo izvješće o napretku, Zaključci (str. 6–7)):

- 1) nacionalni arhivi moraju biti partneri državnim upravama u određivanju standarda za **upravljanje elektronskim zapisima**. Neka i dalje surađuju s drugim organizacijama javnog i privatnog sektora u okviru foruma DLM kako bi potaknuli daljnji razvoj smjernica i standarda, kao što je specifikacija MoReq2010;
- 2) nacionalni arhivi neka izmjenjuju zajedničke standarde za **internetske usluge**. Potrebno je proučiti sve veću važnost društvenih mreža i njihovog potencijalnog učinka na omogućavanje arhiviranja;
- 3) arhivi neka surađuju u svladavanju prepreka i poticanju veće **ponovne uporabe informacija iz arhiva**. Postoji potreba za razvojem zajedničkog modela na temelju postojećih najboljih praksi u Europi koji je moguće iskoristiti kao okvir za arhive koji još nemaju politiku o ponovnoj uporabi informacija. Model neka uključuje i načine licenciranja sadržaja za ponov-

nu uporabu i jamčenje autentičnosti sadržaja te scenarije kada pristup sadržajima zaračunati odnosno kada je pristup besplatan. Arhivi neka međusobno izmjenjuju iskustva s knjižnicama i muzejima te provode dodatna istraživanja o potrebama klijenata i potencijalnih klijenata. EAG neka potiče najbolje prakse na tom području i djeluje kao predstavnik sektora te pritom ističe da imaju arhivi bogat sadržaj uz mogućnost ponovne uporabe;

- 4) nacionalni arhivi neka šire svoje znanje i iskustva te međusobno izmjenjuju informacije o pristupima u **digitalizaciji** arhivskog gradiva. Razvoj sveeuropske strategije, uključujući modele i zajedničke standarde za digitalizaciju, bi arhivima pomogao da započnu provoditi programe digitalizacije i doprinose ka većoj interoperabilnosti među državama. Isto tako je potrebno pregledati financiranje programa digitalizacije. Trebaju li arhivi zaračunavati dodatne usluge poput *online* pristupa? Ako da, u kojim slučajevima? EAG neka daje preporuke u vezi digitalizacije za *online* pristup i potiče razvoj adekvatnih strategija;
- 5) prijenos i očuvanje rastućeg broja **izvorno digitalnih evidencija** zahtijeva pojačanu suradnju te izmjenu najboljih praksi i rješenja između nacionalnih arhiva. Kada je to moguće, neka razvijaju zajedničke pristupe i rješenja te pritom uzimaju u obzir postojeće projekte na tom području⁵. Financijska sredstva za izvorno digitalne evidencije potrebno je preciznije opredijeliti kako bi arhivi bolje razumjeli s time povezane troškove i potrebu za raspodjelom spomenutih proračuna između tradicionalnih i digitalnih medija. Troškove za očuvanje izvorno digitalnih evidencija potrebno je ocijeniti, npr. boljim troškovnim modelima kako bi nacionalnim arhivima bili osigurani bolji alati za predviđanje potreba za sredstvima u budućnosti.

Prijedlog EU-a za promjenu direktive o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora

U okviru EAG-a se nalazi radna skupina za ponovnu uporabu informacija javnog sektora (vođa radne skupine je George MacKenzie, direktor Nacionalnog arhiva Škotske). Izvješće skupine je bilo osnova i sastavni dio Izvješća Komisije Vijeću EU-a: Arhivi u digitalnom dobu te se temeljilo na upitniku i analizi odgovora članica EU-a. Svrha te radne skupine je bila utvrditi mogućnosti za uključivanje arhivskih službi u radno područje Direktive o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora iz 2003. godine ('*re-use* direktiva')⁶. Zbog potreba za širenjem i dopunama direktive i sama Europska komisija je provela opsežnije analize, otvorena savjetovanja i pregled postignutog stanja s obzirom na provođenje

⁵ Npr. projekti PLANETS, PRESTOSPACE i Digital Preservation Europe.

⁶ Directive 2013/37/EU Amending Directive 2003/98/EC on the Re-use of Public Sector Information, 2013.

direktive po državama članicama. Svrha direktive iz 2003. godine je bila odstraniti zapreke za ponovnu uporabu informacija javnog sektora te potaknuti privatni sektor da na toj osnovi razvija dodanu vrijednost proizvodima i uslugama. Iz te je direktive izuzeto arhivsko gradivo i gradivo kojeg čuvaju druge kulturne ustanove, kao i gradivo na koje treće osobe imaju intelektualno pravo ako ga čuvaju javne ustanove. Do 2012. g. je Europska komisija pregledala provedbu direktive.⁷ U slovenskim okolnostima će proširenje direktive na područje arhiva značiti da će za arhive vrijediti Zakon o dostupnosti informacija od javnog značaja (ZDIJZ UPB2, Ur. l. RS, br. 51/2006), i to ne za arhive kao javne ustanove kao što je to dosad vrijedilo, već za arhivsko gradivo koje čuvaju. To također znači da će biti obuhvaćeno gotovo sve gradivo jer definicija ponovne uporabe u direktivi⁸ je vrlo široka: »*ponovna uporaba*“ *predstavlja uporabu dokumenata koje čuvaju tijela javnog sektora od strane osoba ili pravnih osoba za komercijalne ili nekomercijalne svrhe, osim za prvobitnu svrhu u okviru javne zadaće zbog koje su dokumenti bili izrađeni. Izmjena dokumenata između tijela javnog sektora isključivo za obavljanje javnih zadaća ne znači ponovnu uporabu*«⁹.

Pritom je poštivanje zaštite osjetljivih podataka (osobnih podataka, itd.) sukladno postojećim zakonima i nepromjenjivo. Direktiva predstavlja minimum složenih odredbi (ili minimalni niz pravila)¹⁰ koja u EU služi za uređenje tog područja, dok pritom svaka članica EU-a ima samostalno pravo daljnje regulacije tog područja. Prijedlog za dopunu direktive u smislu uključenja kulturnih ustanova su 26. lipnja 2013. prihvatili Europsko vijeće i Parlament (Directive 2013/37/EU of the European parliament and of the Council of 26 June 2013 Amending Directive 2003/98/EC on the Re-use of Public Sector Information).¹¹

Radna skupina EAG za ponovnu uporabu informacija javnog sektora je uz pomoć upitnika prikupila vrlo različita stajališta arhiva članica. Većina smatra da postoji potencijalna upotreba arhivskog gradiva za ponovnu uporabu (58 % članica), dok ostatak o tome nije imao mišljenje (42 %). Najviše zanimanja u tom okviru bi bilo za genealoško gradivo te različito grafičko (karte, zemljovid, itd.) i audiovizualno gradivo (foto i filmski arhivi).¹² Inače je za arhivsku struku posve logično da poticaj javnom korištenju informacija koje sadrži arhivsko gradivo

⁷ O tome govori i članak N. Glažar: *Novosti o radu skupine EAG u Bruxellesu*, Arhivi 32, 2009. (o problematici ponovne uporabe informacija javnog sektora te situacija arhiva).

⁸ Definicija u slovenskom zakonu (ZDIJZ) glasi: »*Ponovna uporaba javnih informacija predstavlja uporabu od strane fizičkih ili pravnih osoba za profitabilne ili neprofitabilne svrhe osim za prvobitnu svrhu u okviru javne zadaće, zbog kojeg su dokumenti izrađeni. Uporaba informacija za provođenje javnih zadaća u tijelu ili izmjena informacija između tijela za provođenje javnih zadaća se ne smatra ponovnom uporabom informacija*« (ZDIJZ, članak 4, paragraf 3). Za kakvu se svrhu informacija želi ponovno upotrijebiti (profitabilna ili neprofitabilna svrha) je određeno u članku 17/4, ZDIJZ.

⁹ Direktiva 2003/98/ES o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora, 2003. članak 2/4.

¹⁰ Directive on Public Sector Information (PSI), 2003., članak 1/1.

¹¹ Directive 2013/37/EU Amending Directive 2003/98/EC on the Re-use of Public Sector Information, 2013.

¹² Draft report of the EAG Working Group The Re-use of Public Sector Information.

predstavlja dio najšireg poslanstva nacionalnih i drugih kulturnih ustanova. No korištenje te informacije u privatnom sektoru izaziva različita pitanja, kao što su prava na temelju intelektualnog vlasništva, zaštita podataka, politika zaračunavanja te ravnoteža između javnih i privatnih usluga. Komercijalni interes za arhivsko gradivo se povećao, prije svega zbog razvoja tehnologije digitalnih zapisa te interneta, a to je otvorilo pristup arhivskim zbirkama na revolucionaran način. Gradivo koje bi moglo biti zanimljivo iz tog vidika obuhvaća tri sklopa:¹³

- 1) vrlo dragocjeno gradivo i rariteti koji su shvaćeni kao nacionalno bogatstvo (obično predmet digitalizacije i za njih masovan interes za pristup),
- 2) arhivsko gradivo, važno za genealoška istraživanja (u nekim je državama zbog zanimanja za obiteljsku povijest čak nastalo tržište ponuda s *online* pristupom; digitalizacija matičnih knjiga je u arhivima vrlo česta, ponegdje zbog interesa i u partnerstvu s privatnim sektorom),
- 3) arhivsko gradivo s naglaskom na audiovizualno: zemljovid, karte, nacrti, crteži, fotografije (obično ih digitaliziraju arhivi sami, a postoji i prilično zanimanje privatnog sektora).

Najrazvijeniju politiku na području ponovne uporabe informacija imaju Finska i Velika Britanija (ondje je Ured za informacije javnog sektora uključen u Nacionalni arhiv, zbog čega ima vodeću ulogu u državi za to područje). Britanski Nacionalni arhiv vrlo uspješno surađuje s privatnim sektorom na način da su informacije dostupne preko javnih, kao i preko privatnih internetskih stranica (pogotovo za tržište obiteljske povijesti).

Upitnik i analiza odgovora koju je provela radna skupina sadrži podatak o svjesnosti u vezi nacionalne primjene direktive (73 % arhiva), ali u arhivima još ne postoji osoblje za to (81 % članica). Neki izrađuju strategiju o tome (24 %). Zanimljivo je i da manjina zaračunava ponovnu uporabu (38,5 %).¹⁴

Sve članice su navele zapreke za priznavanje direktive, među kojima su nedostatak zajedničkih standarda, proračunska ograničenja, način određivanja cijena, tehnološke i jezične zapreke, a i velike suprotnosti između postojeće arhivske prakse te prosljeđivanja gradiva komercijalnim organizacijama (po principu 're-use' s nepoznatim posljedicama za arhivsku struku). Ujedno je upozoreno na nužnu pažljivost prilikom dodjele licencije (odnosno dodjele isključivog prava). Problem može biti i privatizaciji onog što je inače bilo slobodno dostupno, odnosno komercijalno pravo na 're-use' bi nadomjestilo pravo na javni pristup. Spomenuti su određeni prijedlozi: razviti model za 're-use', izmjena najboljih praksi, a i omogućavanje informacija o minimalnim troškovima.¹⁵

¹³ Report to the Council: Archives in Europe, Facing the Challenges of the Digital Era, 2011.

¹⁴ Draft report of the EAG working group The Re-use of Public Sector Information.

¹⁵ Upravo tamo, Draft report of the EAG Working Group The Re-use of Public Sector Information.

Općenito mišljenje EAG radne skupine za 're-use' je da su nabrojani problemi praktične prirode, ali ne predstavljaju temeljne zapreke za provedbu odredbi direktive u arhivima. Spomenuto je i pitanje može li općeniti model za 're-use' javnog sektora bilo kako doprinijeti tome (vezano za dostupnost informacija za tržište, a i s privatnim sektorom s dodjelom licencija) ako su proračunska ograničenja jedan od ključnih problema.¹⁶ Neki arhivi, naravno, upozoravaju na nepoznate posljedice za arhivske ustanove prilikom nudenja gradiva tržišnim organizacijama. No radna skupina smatra da je istodobno upravo to svrha direktive: da privatni sektor potraži sasvim nove radikalne načine ponovne uporabe informacije koja je posve drukčija od razloga za prvobitni nastanak gradiva. Drugo neslaganje postoji u problemu privatizacije slobodnog pristupa arhivima, ili drugim riječima, da će komercijalni pristup za 're-use' zamijeniti pravo na javni pristup. Iako je sasvim jasno da svrha direktive nije ograničavanje pristupa, moguće je da bi se taj problem mogao pojaviti kao nenamjerna posljedica. Treći sklop oko kojeg se arhivi ne slažu je pitanje treba li zaračunavati ponovnu uporabu. Većina nacionalnih arhiva to ne prakticira, dok manjina zaračunava isključivo osnovne troškove. Neki arhivi (članice) smatraju da bi arhivsko gradivo trebalo u načelu ostati slobodno dostupno, dok drugi smatraju da su rashodi od *online* pristupa te ponovne uporabe informacija ključni za nastavak rada i ulaganja za daljnji pristup.¹⁷

Prijedlog direktive predviđa nekoliko temeljnih zahtjeva. Opisat ću samo najvažnije: u vezi dozvola i obrazaca određuje da ustanova može dati podatke/informacije uz predočenje dozvola ili bez njih, a pritom je potrebno odgovoriti u roku od 20 dana, dok je za kompleksnija pitanja i za veću količinu gradiva potrebno odgovoriti u roku sljedećih 20 dana. Dozvole mogu biti standardne u e-obliku, otvorene te objavljene na internetu. Ustanova može dati podatke pod određenim uvjetima, kao što je npr. zahtijevano citiranje izvora ili najava promjena prilikom ponovne uporabe (kao što trenutno imamo arhive s ugovorom o uporabi). Ustanova može izručiti dokumente u postojećem formatu ili jeziku zajedno s metapodacima (pretvorba nije potrebna, a podnositelj se može izjasniti koji mu je oblik potreban), ako je moguće u elektronskom obliku i zajedno s metapodacima. Ukoliko ustanova korisniku podijeli određena isključiva prava, ona mogu biti ograničena na razdoblje od 10 godina za povrat investicije. U tom slučaju javno-privatnog partnerstva javno tijelo dobiva jednu kopiju koja je javno dostupna nakon isteka isključivog prava.

U vezi zaračunavanja direktiva određuje uglavnom minimalne troškove za obvezujuća tijela. Izuzetak su knjižnice, arhivi, muzeji s višim mogućim troškovima, dok cijene ne smiju prelaziti skupljanje, produkciju, reprodukciju, širenje, zaštitu, određivanje autorskih prava i povrat investicija (na temelju objektivnih, transparentnih, provjerljivih kriterija). Pritom je važno da su uvjeti i standardne cijene unaprijed javno objavljene, a tijelo mora navesti temelj za objavljivanje cijene.

¹⁶ Report to the Council: Archives in Europe, Facing the Challenges of the Digital Era, 2011.

¹⁷ Report to the Council: Archives in Europe, Facing the Challenges of the Digital Era, 2011.

Prikazan je pregled obaveza koje sada određuju slovenski Zakon o dostupnosti informacija od javnog značaja (ZDIJZ, Ur. l. RS br. 51/2006) te Uredba o posredovanju i ponovnoj uporabi javnih informacija (Uradni list RS, br. 119/07, EVA 2007-3111-0060, vrijedi od 8. 1. 2008.). Inače smatramo da će zakon nakon donošenja nove direktive doživjeti i promjene. Nabrojat ću samo najvažnije. Prema zakonu moguć je pismeni zahtjev za pristup i posredovanje informacija (koje ima i pravnu zaštitu po ZUP-u (slovenski Zakon o općem upravnom postupku)), a moguć je i usmeni zahtjev (koji nema pravnu zaštitu, što znači da pritužba nije moguća). Korisnik može dobiti informaciju na uvid, prijepis, fotokopiju ili e-zapis. Tijelo ima pravo zahtjev odbiti (ZDIJZ, članak 6) odnosno dozvoliti pristup kada je javni interes veći od ograničenja pristupa (npr. tajni podaci). Podnositelj zahtjeva se opredjeljuje o načinu dobivanja informacije (uvid, prijepis, fotokopija, e-zapis). Ne mora to pravno utemeljiti, ali mora opisati na koji način želi preuzeti informaciju koju želi koristiti (klasični, e-zapis te oblik i nositelj). Isto tako mora predstaviti svrhu ponovne uporabe (profitabilna/neprofitabilna) - to su želje podnositelja. Tijelo ima tri dana vremena za odgovor ako je podnesak nepotpun ili ako tijelo ne posjeduje tu informaciju/podatak u arhivu. Inače tijelo ima 20 dana vremena za odluku o pristupu - odlučuje predstojnik (prema ZUP-u). Za kompleksnija pitanja rok je produljen na 30 dana. Tijelo mora omogućiti uvid (besplatan), prijepis, fotokopiju ili e-zapis, a time bi si trebao osigurati pokriće materijalnih troškova ili više, ovisno o vrsti posredovane informacije (ZDIJZ, članak 25, 34 i 34a). Pritom je važno da vlada propiše detaljnija mjerila i uvjete za određivanje cijena te okvirni troškovnik (ZDIJZ, članak 35). Važno je i da tijelo ne zaračunava ponovnu uporabu informacije ako ih na internetu posreduje besplatno (ZDIJZ, 34a). Tijelo mora troškovnik objaviti u svom katalogu informacija od javnog značaja (ZDIJZ, članak 36).

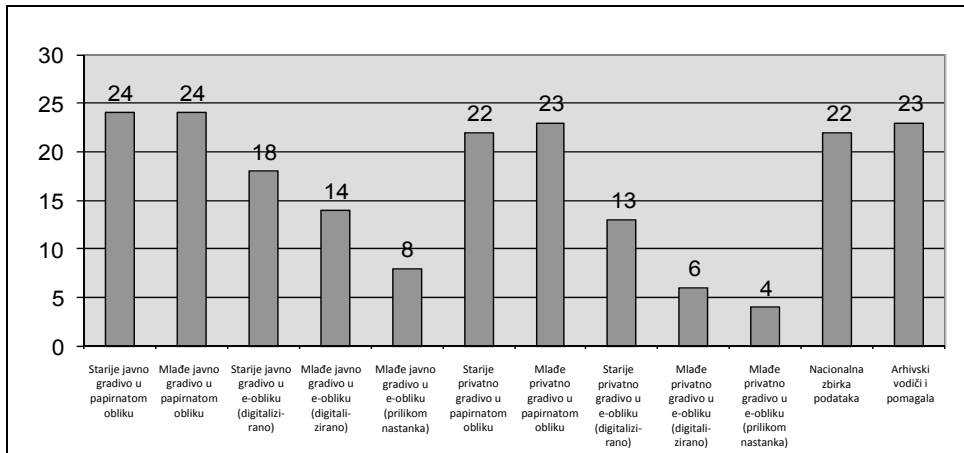
Online pristup i fizički pristup arhivima

U okviru EAG-a djeluje Radna skupina za odnos između *online* pristupa i pristupa u arhivima. Rezultate istraživanja predstavila je švedska predstavica A. K. Hermodsson (EAG u Budimpešti, 11. 5. 2011.). Istraživanje je obuhvatilo analizu odgovora na upitnik te su time sabrani podaci većine članica EU-a, i to 26 od tadašnjih 27 članica. Za sastanak bilo je pripremljeno posebno izvješće sa statističkim podacima. Osnovni podaci dokazuju da je prosječno 2-5 % arhivskog gradiva digitalizirano u većini država (četiri članice još nisu ni započele proces digitalizacije odnosno tek su započele proces), 10 članica ima 1 % gradiva digitalizirano, dok je jedna članica dosegla nevjerojatnih 16 %).¹⁸

¹⁸ Svi statistički podaci i grafovi, uključujući neke komentare, objavljeni su u izvješću Anne Karin Hermodsson, Nacionalni arhiv Švedske, pod naslovom: Draft report of the working group on the On-site versus Online Access to Archives, 5. 5. 2011., predstavljen 11. 5. 2011. na sastanku EAG-a u Budimpešti.

Među zanimljivijim odgovorima svakako je cjelokupna paleta odgovora na pitanja o tome koje gradivo (papirnatu i elektronsko) i informacije su dostupni korisnicima u čitaonicama arhiva te što je dostupno u digitalnom obliku i *online*.

Graf 1: Kakve vrste arhivskog gradiva i informacija nudi vaša institucija u čitaonici?



U grafičkom prikazu su za pojedini stupac prikazani odgovori odnosno br. članica: od 27 članica u upitniku sudjelovalo ih je 26, u horizontali su navedene različite vrste gradiva.

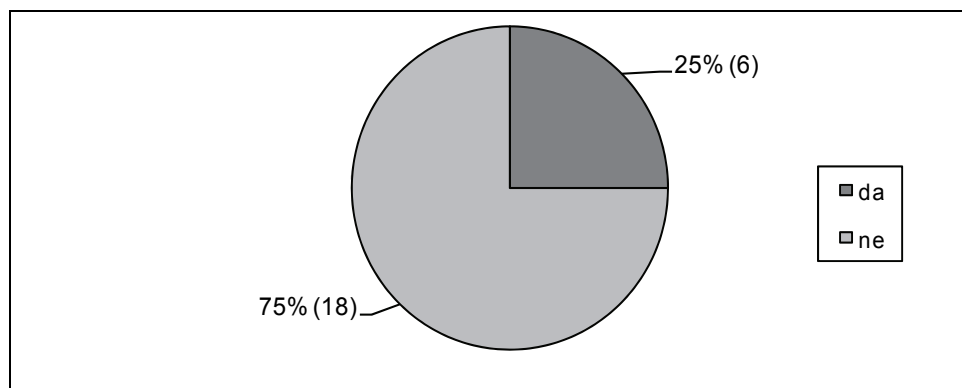
Podaci o čitaonicama

Trenutno još sve članice EU¹⁹ u čitaonicama starije i mlade gradivo drže u tradicionalnom papirnatom obliku. Većina članica starije i mlade gradivo nudi i u digitalnom obliku i to 75 % za starija gradiva te 58,3 % za mlade. Samo 1/3 članica (tj. 8) u čitaonicama ima dostupno gradivo koje je izvorno u digitalnom obliku. *Privatno gradivo* uglavnom dostupno je u papirnatom obliku (91,7 % za starija i 95,8 % za mlada gradiva), dok je u digitalnom obliku dostupno u 54,2 % članica za starije te 25 % članica za mlade gradivo. Privatno gradivo u originalno digitalnom obliku dostupno je u samo 16,7 % arhivskih ustanova u EU-u (četiri ustanove). U čitaonicama dostupna je baza podataka u 91,3 % članica te na internetu u 87,5 % članica. Zanimljivi su i općeniti odgovori nacionalnih arhiva u vezi promjena lokacija vezano za promjene koje donosi digitalno usmjereno društvo. Tako je šest ustanova (država) izvijestilo o promjeni lokacije čitaonica, prije svega zbog stjecanja odvojenih prostora ili novih 'digitalnih postaja' za pregledavanje digitaliziranog gradiva odnosno posebnih mjesta za omogućavanje *online* pristupa (*wi-fi* ponuda), a i zatvaranje nekih čitaonica zbog promjene uzorka korisnika (npr. u Estoniji).

¹⁹ Odgovorilo je 26 od 27 članica EU-a.

Tako za članice EU-a vrijedi da je 25 % članica promijenilo lokaciju čitaonica, a 75 % (18) nije.

Graf 2: Je li vaša ustanova promijenila lokaciju svoje čitaonice kao rezultat digitalne revolucije?



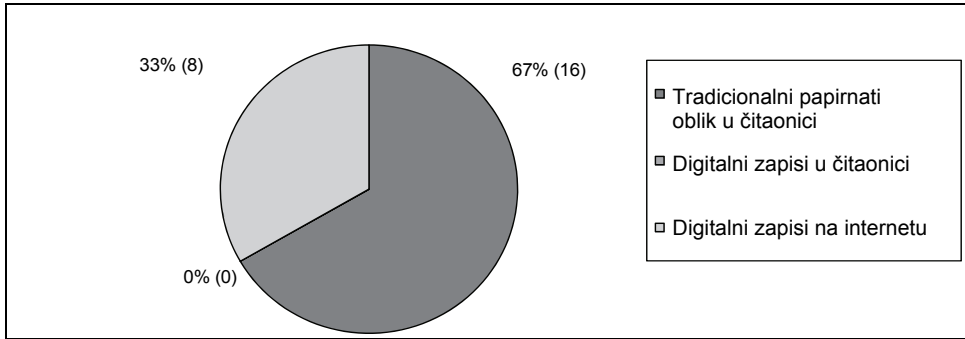
Podaci o *online* pristupu

87 % članica navodi probleme u digitalizaciji vezano za autorska prava i dostupnost gradiva. Većina javnog digitaliziranog gradiva članica dostupna je na internetu: kod 79,2 % članica za starije gradivo i kod 70,8 % članica za mlade gradivo, dok 20,8 % članica ima *online* pristup i za javno gradivo koje je nastalo digitalno. *Privatno gradivo* u javnim arhivima je digitalizirano, i to kod 54,2 % članica za starije gradivo te kod 25 % članica za mlade gradivo; na internetu privatno digitalizirano gradivo javno dostupno je kod 45,8 % članica. Za *privatno gradivo* iznenađuje podatak da ima gotovo polovica članica (45,8 %) do njih *online* pristup (starijeg i mladeg), dok tri ustanove (12,5 %) navode *online* pristup do privatnog gradiva koje je nastalo u digitalnom obliku.

Pomagala za uporabu:

Za pomagala za uporabu gradiva vrijedi da 2/3 članica (67 % ili 16 članica) u čitaonicama još uvijek koristi tradicionalne formate (papir), a 1/3 članica (33 % ili osam članica) koristi pomagala objavljena na internetu. Posebnost u vezi pristupa je financijsko ograničenje: samo tri članice (12,5 %) zaračunavaju pristup pomagalima odnosno arhivskom gradivu.

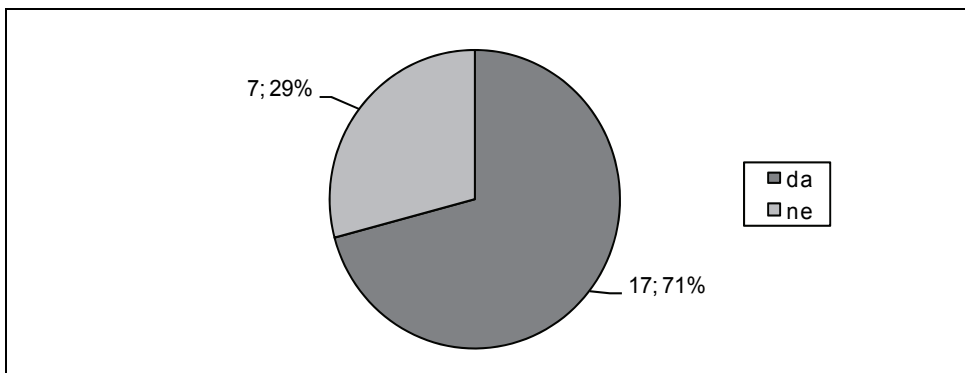
Graf 3: Koji način dostupnosti pomagali za uporabu prevladava u vašoj ustanovi?



Pristup arhivskom gradivu

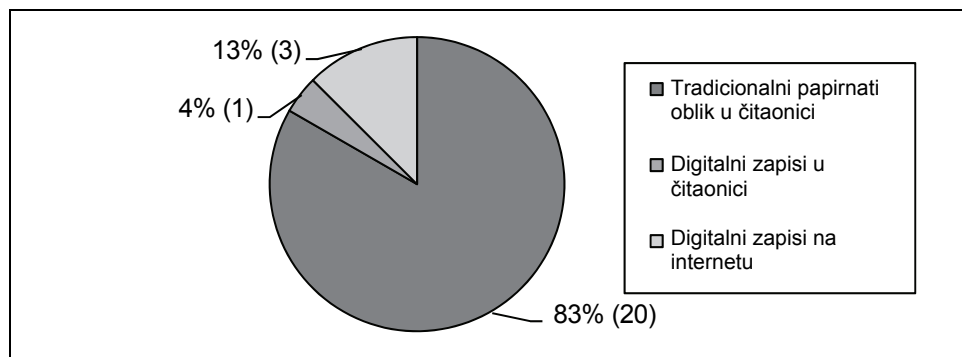
Većina članica (87 %) smatra da su potrebna određena ograničenja za pristup digitalnom gradivu (osobni podaci ili autorska prava). U čitaonicama 70,8 % članica dozvoljava korištenje digitalnih kamera (ili slične opreme u čitaonicama), dok 30 % članica to zabranjuje. Korisnici svugdje u Europi imaju mogućnost (sve članice) poslati narudžbu za gradivo ili raspitivanja o gradivu preko elektronske pošte (95,8 % članica ima zaposleno osoblje u arhivima za odgovore na daljinu). Podatke o uporabi gradiva na svojim stranicama prikuplja 83,3 % članica. Također obično vrijedi da je onda kada je digitalno gradivo dostupno na internetu osiguran kontinuiran pristup - to vrijedi za 79,2 % članica.

Graf 4: Omogućuje li vaša ustanova korisnicima korištenje digitalnih fotoaparata ili sličnu opremu u čitaonici?



Inače ćemo u sasvim općenitom pitanju: u kakvom obliku najčešće daju arhivi gradivo za uporabu (tj. način koji prevladava), pronaći odgovore za cijeli EU: još uvijek prevladava papirnato arhivsko gradivo u čitaonicama (odnosno tradicionalni format) u 83,3 % država, pretežito digitalne zapise omogućuje 4,2 % država, dok u 12,5 % (ili tri države) prevladava uporaba arhivskog gradiva preko interneta (Španjolska, Estonija i Luksemburg). Estonija čak izvještava o zatvaranju nekih čitaonica zbog povećane uporabe gradiva online, kao rezultat digitalne revolucije. Jedina država u kojoj prevladava uporaba digitalnih zapisa u čitaonici (pored drugih načina uporabe) je Velika Britanija (tj. u grafu prikazanih 4 %).

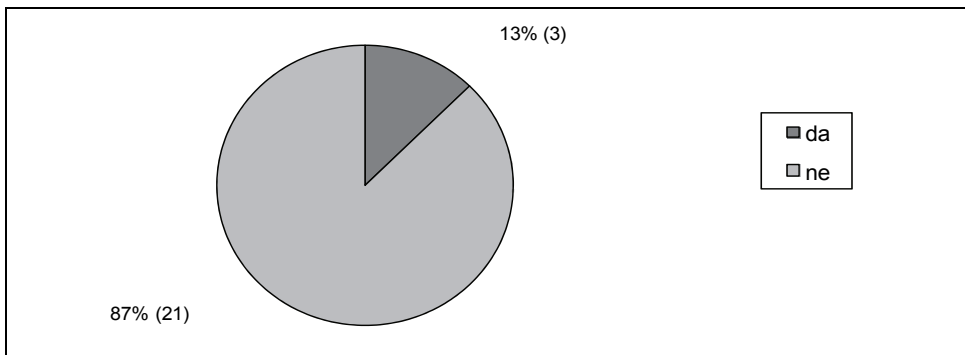
Graf 5. Na koji način je većina arhivskog gradiva dostupna za uporabu u vašoj ustanovi (tj. koji način prevladava?)



U čitaonicama 70,8 % članica dozvoljava korištenje digitalnih kamera (ili slične opreme u čitaonicama), dok 30 % članica to zabranjuje. Dvije trećine ispitanih članica korisnicima omogućuje digitaliziranje gradiva (odnosno mogu odabrati što bi željeli imati u digitalnom obliku). Za digitalizaciju 'malog opsega' (tj. neposredno korisnika) važno je da isti poštuju ograničenja za zaštitu podataka i autorskih prava, zbog čega se većina od 17 ustanova koje korisnicima to omogućuju trudi korisnike osvijestiti o tome što mogu koristiti i na koji način. Neki koriste i vodene žigove kako bi se osigurao pravilno prikazan izvor informacije. Inače podaci o raspitivanjima korisnika putem elektronske pošte (95,8 % arhiva zapošljava osoblje u te svrhe) pokazuju da korisnici još uvijek žele i trebaju određene osobne usluge od strane arhivske službe. No većina članica ne posjeduje podatke o količini vremena koje osoblje potroši na odgovore na daljinu (62,5 %), što prema mišljenju autora upitnika pokazuje da još uvijek prevladava tradicionalni način svakodnevnog rada arhivista. Vrlo zanimljivo, a ujedno i problematično, je pitanje: trebaju li korisnici platiti za pristup pomagalima i arhivskom gradivu? Tri članice (odnosno 12,5 % svih članica) su na to odgovorile potvrdno. Naime, opće stajalište Europske komisije je da javne arhivske ustanove, koje su financirane od strane javnih financi-

ja, moraju omogućavati posve slobodan pristup (pogotovo javnom) arhivskom gradivu koje je nastalo u javnom sektoru zahvaljujući javnim financijama, dok je za omogućavanje reprodukcija (digitalnih i drugih kopija) preporučena minimalna nekomercijalna cijena troškova za izradu. No često su takva plaćanja odnosno takse povezane i s omogućavanjem informacije javnog sektora za komercijalne svrhe (na temelju 're-use direktive' odnosno direktive o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora). Ovdje se radi o pripremi tzv. 'licencijskih modela' na temelju kojih je moguće koristiti dogovoreno gradivo za komercijalne svrhe, i to na dogovoreni način, što je mnogogdje tek u fazi pripreme.²⁰

Graf 6: Zračunava li vaša ustanova pristup pomagalima za uporabu?

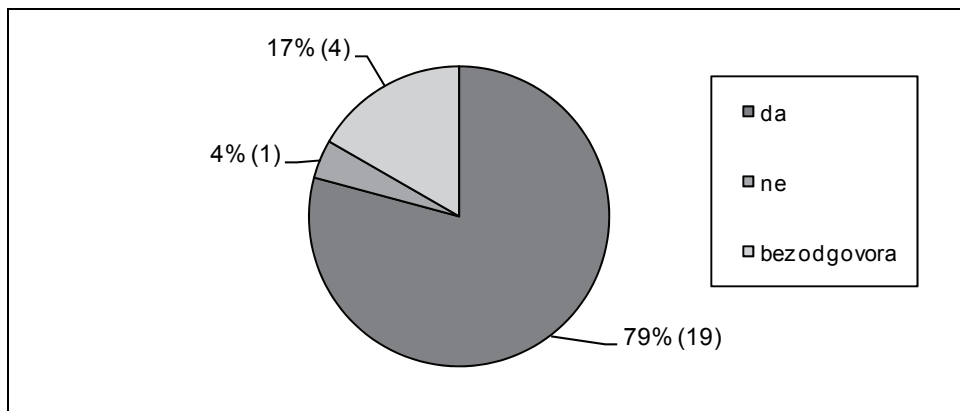


Trenutno niti jedna od ustanova koja je odgovorila na upitnik (26 od 27) *ne izvještava o promjeni lokacije zgrade arhiva kao rezultatu digitalne revolucije*. Unatoč različitim utjecajima spomenutih promjena na nekakav nacionalni kontekst, čini se da za glavne infrastrukture ipak predstavlja samo ograničen oblik promjena.

Na pitanje o *online* pristupu 19 članica EU (arhiva), odnosno 79 % članica odgovorilo je da omogućuju kontinuiran pristup informacijama i arhivskom gradivu na internetu.

²⁰ Za više o tome provjerite podatke u ovom članku o ponovnoj uporabi informacija.

Graf 7: Omogućuje li vaša ustanova kontinuiran pristup gradivima na internetu?



Prilikom pregleda načina omogućavanja pristupa (internet ili čitaonica) u različitim europskim arhivima je dobro spomenuti načela pristupa arhivskom gradivu koja je nedavno objavilo Međunarodno arhivsko vijeće. Inače su pristup i svestrana uporaba arhivskog gradiva temelj zanimanja arhivista. Zato ću u 10 točaka ukratko prikazati Načela dostupnosti arhivskog gradiva koja je izdalo Međunarodno arhivsko vijeće (ICA) 2011. godine, a koja su usvojena na kongresu vijeća u Brisbanu.

ICA, PRINCIPLES OF ACCESS TO ARCHIVES (Brisbane, 2012.)²¹

1. Javnost raspolaže pravom na dostupnost arhivskog gradiva javnih tijela. Javne i privatne organizacije moraju omogućiti dostupnost gradiva u najvećoj mogućoj mjeri.
2. Ustanove s arhivskim gradivom obavještavaju o postojanju gradiva, uključujući i onoga koje je nedostupno.
3. Ustanove s arhivskim gradivom usvajaju proaktivan pristup njegovoj dostupnosti.
4. Arhivske ustanove jamče jasna, vremenski određena ograničenja dostupnosti koja su utemeljena na pripadajućem zakonodavstvu te priznanju prava na privatnost. Ustanove s arhivskim gradivom skrbe da odluke o ograničenju dostupnosti budu jasne i s navedenim trajanjem, da su utemeljene na primjenjivim propisima, da priznaju pravo na privatnost i poštuju prava vlasnika privatnog gradiva.

²¹ ICA, PRINCIPLES OF ACCESS TO ARCHIVES (Brisbane, 2012.).

5. Arhivsko gradivo dostupno je svima pod jednakim uvjetima.
6. Ustanove s arhivskim gradivom o represivnim režimima (prema međunarodnom pravu) moraju osigurati dostupnost i uporabu gradiva potrebnog za ispravljanje nepravde.
7. Korisnici imaju pravo žalbe u slučajevima odbijanja zahtjeva za uporabu arhivskog gradiva.
8. Arhivske ustanove skrbe da operativna ograničenja ne utječu na dostupnost gradiva.
9. Arhivisti imaju pristup gradivu koje nije dostupno za uporabu za obavljanje svojih zadaća.
10. Arhivisti sudjeluju u procesima donošenja odluka o dostupnosti gradiva.

Državna uprava i digitalna pohrana dokumenata

Druga radna skupina EAG-a raspravljala je o temi »Digitalna pohrana dokumenata: posljedice za državnu upravu i društvo te promjenjiva uloga arhiva« (pripremila Yvonne Bos-Rops, Nacionalni arhiv Nizozemske). Od 27 članica, primili su odgovore od 25 članica. Istraživanje je bilo posvećeno sljedećim sklopovima: nadležnost, zakonodavstvo, pozicija nacionalnog arhiva te operativna pitanja.²² Riječ je o temeljnim pitanjima poput: kakva je uloga arhivskih službi u digitalnom svijetu te kako je moguće iskoristiti njihovo stručno znanje. Važno je i u kolikoj će mjeri ostati trenutno važna uloga arhiva te kako se mogu arhivi najbolje pobrinuti da će njihova stručnost i znanje i ubuduće biti korisni, te konačno, mogu li arhivi (nužni) biti neizostavni partneri u digitalnoj pohrani dokumenata. Odgovori na ta pitanja su usko povezani sa slikom arhiva i arhivista u društvu, kao i s njihovim odnosima s vladama te drugim akterima u svakoj članici.²³ Većina ustanova svoju ulogu vidi kao ulogu preuzimatelja gradiva (20 članica) kada ga javni sektor više ne treba ili kao ulogu 'information providera' (17 članica). Većina nacionalnih arhiva (79,2 %) ima administrativnu nadležnost za vrednovanje gradiva javnog sektora te ima neobvezujuću savjetodavnu ulogu u upravljanju dokumentarnim gradivom. Manji je postotak članica (70,8 %) u kojima arhivi imaju nadzornu ulogu u poštivanju standarda i propisa za upravljanje gradivom u javnom sektoru. 50 % članica nadležno je za uvođenje obvezujućih standarda i propisa za tu svrhu, dok 41,7 % članica izvještava o ključnim promjenama unutar zadnjih 10 godina. Propisane odredbe za e-arhive su najčešće u arhivskom, kao i u drugom zakonodavstvu (63 %, od čega 29 % samo u arhivskom zakonodavstvu). 50 % ustanova upravlja digitalnim skladištem za arhivsko gradivo javnog sektora. Dvije trećine arhiva ima i druge uloge osim upravljanja: nadzor

²² Draft report of the working group Digital Record Keeping and the Changing Role of Archives, 2011.

²³ Report to the Council: Archives in Europe, Facing the Challenges of the Digital Era, 2011.

(13), omogućavanje pristupa (12), vrednovanje (9). Većina nacionalnih arhiva ne vidi razliku između preuzimanja digitalnog i papirnato gradiva. No to je još uvijek područje upravljanja gradivom koje je u fazi razvoja. Približno polovica nacionalnih arhiva uključena je u postupke određivanja upravljanja dokumentarnim gradivom, upravljanja informacijama te oblikovanja politike e-uprave. Polovica ustanova također omogućuje usluge preuzimanja, vrednovanja i pohrane digitalnih arhiva. U zaključcima istraživanja prije svega ispostavilo se da bi nacionalni arhivi više pozornosti trebali posvetiti formalnom vidiku njihovog rada te poštivanjem postojećeg zakonodavstva širiti svoju ulogu, pogotovo u okviru novog upravljanja e-gradivom. Trebali bi raširiti svoje područje upravljanja digitalnim gradivom na cjelokupni javni sektor.²⁴

Iako su okolnosti među nacionalnim arhivima vrlo varijabilne, postoje određene sličnosti.

- a) Primarna uloga većine nacionalnih arhiva je preuzimanje gradiva javnog sektora određene starosti te omogućivanje informacije o gradivu ustanovama koje su stvorile gradivo, kao i državljanima. Velika većina arhiva je odgovorna i za vrednovanje gradiva koje se preuzima u trajno čuvanje.
- b) Skoro svi nacionalni arhivi postavljaju standarde i izdaju uredbe za upravljanje gradivom u javnom sektoru, uključujući upravljanje elektronskim gradivom (iako u nekim slučajevima te regulative nisu obvezujuće). Inače su arhivi uključeni u postupke upravljanja gradivom, upravljanja informacijama i e-upravu.
- c) Velike razlike između članica su vidljive u upravljanju digitalnim skladištima, prije svega zbog važnosti i kompleksnosti pravilno održavanog i upravljanog digitalnog skladišta. Tako trenutno samo polovica nacionalnih arhiva članica upravlja digitalnim skladištem za arhive javnog sektora (omogućuju preuzimanje, vrednovanje i pohranu digitalnog gradiva). Dvije trećine arhiva ima i druge uloge, poput: nadzorna funkcija, vrednovanje i omogućavanje pristupa. U slučaju polovice članica druga tijela javnog sektora upravljaju digitalnim skladištima.

Prijedlog EU-a o novoj uredbi o zaštiti podataka

Na posljednjim sastancima EAG-a u Kopenhagenu, Nikoziji i Dublinu u 2012. i 2013. godini se raspravljalo o problematici prijedloga nove uredbe o zaštiti podataka (The Draft Data Protection Regulation by the European Commission). Riječ je o novoj uredbi koja bi trebala zamijeniti dosadašnju Direktivu o zaštiti osobnih podataka (95/46/EZ). Razlika je već u vrsti zakonodavnog akta. Naime, Direktivu su članice ostvarivale nacionalnim zakonima te su moguće različite provedbe ako je doseguto ono što direktiva određuje, a uredbu je potrebno provoditi

²⁴ Svi statistički podaci su preuzeti od Draft Report of the Working Group Digital Record Keeping and the Changing Role of Archives, 2011.

neposredno i vrijedi jednako za sve članice. U usporedbi s dosadašnjom direktivom koja je dopuštala određene iznimke za arhive i statistička istraživanja, ova uredba više ne sadrži spomenute iznimke. Zbog toga se na međunarodnoj arhivskoj razini pojavilo više prijedloga s inicijativama za prilagodbu uredbe (pogotovo članka 83). Inicijativu EURBICE predložio je njezin predsjednik, g. Karel Velle. Poslao je pismo potpredsjednici Europske komisije, Viviane Reding, s predloženim amandmanom uz članak 83 nove uredbe. Osim toga, EAG bi trebao pripremiti novi europski kodeks za obradu osobnih podataka u arhivima, a temelj za to trebao bi biti sličan kodeks u Velikoj Britaniji i Italiji. Budući da je jedno od načela Europske komisije u tom prijedlogu pravo na zaborav, važno je upozoravati na društvenu vrijednost povijesnih istraživanja te ju priznavati i stvoriti ravnotežu između prava pojedinca na zaborav i društvenu dužnost očuvanja sjećanja.

Postojeći članak 83 omogućuje uporabu dokumenata za istraživanje, ali se više bavi činjeničnim istraživanjima nego pohranom i zaštitom arhivskog gradiva za određena buduća istraživanja. No postavlja se pitanje: možemo li u predloženom članku preciznije opredijeliti termin 'povijesna svrha'? Riječ je o prijedlogu anonimizacije podataka, uključujući dokumente u arhivima. Također je riječ o prijedlogu za popravak netočnih podataka u dokumentima, što ne samo što bi arhivi teško provodili, već bi to značilo i ugrožavanje stručnog principa očuvanja autentičnosti dokumenata. Zato je oblikovan prijedlog kojim bi se pravo na ispravak ograničio na priloženu izjavu o ispravku kako bi originalni dokument ostao nepromijenjen. O pripremi etičkog kodeksa pobrinut će posebna radna skupina EAG-a koja će poštivati etički kodeks ICA-e, kao i Opću deklaraciju o arhivima UNESCO-a te Preporuku Vijeća Europe o europskoj politici o dostupnosti arhivskog gradiva; skupinu će savjetovati prof. Eric Keteelar. Trenutno o prijedlogu u okviru EU-a raspravlja Radna skupina za razmjenu informacija i zaštitu podataka (DAPIX) u okviru Direktorata EK-a za pravosuđe. U okviru te radne skupine je većina država članica predala primjedbe ili zadržke na članak 83 odnosno poduprla arhivske prijedloge. Trenutno još nije poznato u kakvom će biti obliku, ali bi trebao biti konačno usvojen 2014. g.

Djelovanje arhivske službe u sistemu EU-a

Arhivska služba unutar djelovanja službi i direktorata Europske komisije je podijeljena na dva glavna sklopa:

- a) na arhivsku službu Europske komisije koja djeluje u okviru Sekretarijata Europske komisije (nazvana i SG-B-2, Document Management Policy), te
- b) na arhiv EU-a u okviru Europskog sveučilišnog instituta u Firenci.

Arhivska služba Europske komisije je, osim za arhiv, formalno odgovorna i za određivanje propisa uredničkog poslovanja i digitalnog dokumentacijskog sistema za sve organizacijske jedinice Europske komisije. Arhiv EU-a u okviru

Europskog sveučilišnog instituta u Firenci preuzima arhivsko gradivo svih direktorata i drugih tijela nakon isteka razdoblja za neposrednu poslovnu uporabu, što predstavlja Povijesni arhiv Europske komisije. U drugoj polovici 2012. g. zbog razvoja arhivske službe pripremljen je prijedlog za dopunu postojećih regulativa o djelovanju te arhivske službe te pogotovo dopuna o deponiranju arhivskog gradiva u Institutu u Firenci. Riječ je o prijedlogu za Uredbu Vijeća koja je još uvijek u postupku rasprave, pogotovo u EU Radnoj skupini za informiranje (WPI-Working Party on Information). U slovenskom se okviru raspravljalo o prijedlogu tog dokumenta u nadležnosti Ministarstva javne uprave i pravosuđa.

Prijedlog Uredbe Vijeća o promjeni Uredbe (EGS, Euratom) br. 354/83 u vezi deponiranja arhivskog gradiva institucija na Europskom sveučilišnom institutu u Firenci²⁵ dopunjuje dosadašnji sistem deponiranja i zaštite arhivskog gradiva institucija EU-a u Europskom sveučilišnom institutu u Firenci (EUI) (Uredba Vijeća 354/83). Na taj se način omogućuje najlakša i nesmetana dostupnost arhivskog gradiva svim zainteresiranim pojedincima ili ustanovama u proučavanju djelovanja tih ustanova; svrha je omogućiti dostupnost tog gradiva iz jednog mjesta prilikom poticanja povijesnih istraživanja i promoviranja uporabe arhivskog gradiva. Od 1984. g. šest ustanova izručuje (deponira) u EUI uz iznimku Europske središnje banke i Europskog suda za ljudska prava, a time samostalno omogućuje zaštitu za stvoreno gradivo, pogotovo zbog načina rada i poslovnih potreba. Sistem upravljanja i pohrana dokumenata ustanova EU-a se od uobičajenih nacionalnih sistema razlikuje prije svega po načinu predaje gradiva jer je riječ o deponiranju gradiva, načinu pohrane koji je dogovoren između EUI-a i ustanova EU-a, a koji s tim načinom zaštite nikako ne ograničava način uporabe, istraživanja i dostupnosti. Ustanove, naime, prilikom deponiranja sačuvaju vlasništvo i određena posebna prava u vezi uporabe (npr. privremeno vraćanje originala). Isto tako bi se u EUI-u trebala očuvati već uspostavljena klasifikacija poslova. EUI je na taj način izvođač zaštite u skladu s uredbom na temelju uputa ustanova koje deponiraju gradivo. Tu je i prijedlog za omogućavanje veza ('cross links') između različitih arhiva ustanova te izradu pomagala za uporabu i drugih mehanizama pretraživanja, čime se u EUI-u stvara dodana vrijednost. U dokumentu se spominje i da se u EUI-u deponira uglavnom originalno papirnato gradivo (osim mikrofilmskih odnosno digitalnih kopija), a zaštitu digitalnog gradiva će i dalje omogućavati ustanove u kojima je gradivo nastalo. To je prihvatljivo pogotovo iz vidika kompleksnosti zaštite digitalnog gradiva. Prijedlog je da bi EUI za digitalno gradivo imao trajnu dostupnost tome gradivu kako bi se omogućila dostupnost tome gradivu iz jedne lokacije te promovirala njegova uporaba. Za njihovu trajnu zaštitu odgovorne su ustanove u kojima je gradivo nastalo. Zbog poslovnih potreba određene EU ustanove mogu ne deponirati određeno originalno gradivo u EUI, već samo mikrofilm odnosno digitalnu kopiju. U vezi financiranja arhivske službe u EUI-u (godišnje 2,2 mil.

²⁵ Prijedlog uredbe Vijeća: deponiranje arhivskog gradiva institucija na Institutu u Firenci (Bruxelles, 2012.); Vijeće EU-a je potvrdilo prijedlog 21. 3. 2013.

EUR) pokrenut je nov prijedlog da se troškovi proporcionalno razdijele na šest EU-ovih institucija (to je novost uzmemo li u obzir dosadašnji način financiranja iz integralnog proračuna) odnosno na one ustanove koje deponiraju dokumente u arhiv. Tako se nadograđuje već uspostavljeni partnerski odnos između EU-a i europskih ustanova, a ujedno se od strane Europske komisije omogućuje centraliziran način neposrednog upravljanja gradivom. Pritom ustanove EU-a moraju na temelju te uredbe usvojiti interna pravila za pohranu i otvaranje gradiva te za zaštitu osobnih podataka. Ustanove moraju samostalno što više omogućavati javnu dostupnost preko IKT-a te čuvati dokumente u posebnim oblicima (npr. Braillovo pismo, itd.) ukoliko postoje.

Time se na organiziran način omogućuje očekivana razina trajne zaštite gradiva ustanova EU-a (klasičnog papirnatoog te digitalnog), a jedinstvenom ulaznom točkom najšira dostupnost različitim korisnicima i proučavateljima (državljanima EU-a i drugi) dokumentima o povijesti ustanova EU-a te kao dokaz poslovanja i transparentnosti djelovanja ustanova EU-a.

Zaključak

U digitalnom dobu mijenjaju se odnosi u arhivskoj službi na više razina, a razlike su vidljive i među državama članicama EU-a, i to zbog stupnja u razvoju i mogućnosti. Nesumnjivo je prisutan interes za suradnjom arhiva članica u različitim projektima EU-a, ne samo zbog financijskih razloga, već i zbog razvoja standarda i izmjene praksi. Statistička analiza arhivskih čitaonica pokazuje da digitalno doba donosi određene promjene ne samo u većoj *online* dostupnosti i uporabi digitalnih kamera, već i u promjeni lokacije čitaonica. Novom direktivom o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora vrlo vjerojatno će doći do uključivanja arhiva i drugih kulturnih ustanova u njezin djelokrug, čime se neće bitno promijeniti poslovanje arhiva, ali će nesumnjivo biti dodatna usluga za korisnike. Osim toga, postojat će mogućnost dodatnog zaračunavanja (i licenciranja) za opsežnije i troškovno skuplje zahtjeve. U vezi digitalnih arhiva u svim čitaonicama vidljiv je aktivan angažman nacionalnih arhiva u razvoju e-uprava te njihova veća uloga u toj strategiji. U vezi nove Uredbe o zaštiti podataka, pregovori različitih struka koje to područje povezuje (statistika, unutarnji poslovi, itd.) i dalje traju. Nadamo se da će se određeni prijedlozi arhivske struke usvojiti, pogotovo o očuvanju odabranog arhivskog gradiva s osobnim podacima. Konačni oblik uredbe očekuje se u 2014. godini. U vezi djelovanja arhivske službe u sistemu EU-a novi dokument o deponiranju arhivskog gradiva u Institutu u Firenci donosi dopunu postojećih dogovora uz omogućavanje većeg pristupa te dogovor o digitalnom gradivu. Nesumnjivo je da razvoj na različitim područjima (pogotovo uprave i tehničkog razvoja) i za arhive predstavlja uključenost u brojne razvojne promjene. Većina predstavlja dodatne povoljne usluge za državljane EU-a i pravne osobe, što je nesumnjivo u većem interesu arhivske struke.

Izvori i literatura

Izvori:

Directive 2013/37/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Amending Directive 2003/98/EC on the Re-use of Public Sector Information, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:175:0001:0008:EN:PDF>.

Direktiva 2003/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća iz 17. studenog 2003. o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora (UL L 345, 31. 12. 2003., str. 90–96).

Izvjешće Komisije Vijeću, Sažetak skupine Europskih arhivista: Arhivi u Europi: Izazovi digitalnog doba, Drugo izvješće Vijeću o napretku, Bruxelles, 21. 9. 2012., COM (2012) 513 final, na slovenskom jeziku na: http://eur-lex.europa.eu/Result.do?arg0=Arhivi+v+Evropi%3A+Izzivi+digitalne+dobe&arg1=&arg2=&titre=titretexte&chlang=sl&RechType=RECH_mot&Submit=Iskanje.

Prijedlog Uredbe Vijeća o promjeni Uredbe (EGS, Euratom) br. 354/83 u vezi deponiranja arhivskog gradiva institucija u EU-u u Firenci (Bruxelles 16. 8. 2012., COM (2012.) 456 final).

Progress Report to the Council, on the Implementation of Council Recommendation 2005/835/ec, of 14 November 2005, on Priority Actions to Increase Cooperation in the Field of Archives in Europe (Bruxelles, 1. 8. 2008., SEC(2008) 2364).

Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2003/98/EC on Re-use of Public Sector Information, http://ec.europa.eu/information_society/policy/psi/library/index_en.htm.

Report from the Commission to the Council, Summary European Archives Group: Archives in Europe: Facing the challenges of the digital era, 2nd Progress Report to the Council, Bruxelles, 21. 9. 2012., COM (2012) 513 final.

Uredba o posredovanju in ponovni uporabi informacij javnega značaja (Uradni list RS, br. 119/07, EVA 2007-3111-0060, valjanost od 8. 1. 2008.).

Zakon o dostopu in uporabi informacij javnega značaja (UPB2, Ur.l. RS , br. 51/2006).

Literatura

Draft report of the working group on the On-site versus On-line Access to Archives, 5. 5. 2011., predstavljen 11. 5. 2011. na sastanku EAG-a u Budimpešti.

Draft report of the working group Digital Record Keeping and the Changing Role of Archives, 5. 5. 2011.

Draft report of the working group The Re-use of Public Sector Information, 5. 5. 2011.

ICA, PRINCIPLES OF ACCESS TO ARCHIVES (Brisbane, 2012.).

<http://www.ica.org/10109/toolkits-guides-manuals-and-guidelines/list-of-toolkits-guides-manuals-and-guidelines-doc.html>.

Glažar, N. (2009.) Novosti o delu skupine EAG v Bruslju, Arhivi 32 (2009), str. 237–247.

The New Renaissance. Report of the ‘Comité des sages’, Reflection Group on Bringing Europe’s Cultural Heritage Online, Brussels 10 January 2011.

Summary

ARCHIVES IN A DIGITAL AGE – CONDITIONS IN THE EU MEMBER STATES AND AT THE ARCHIVES OF THE EUROPEAN COMMISSION

This paper reviews the most important developments in the field of archival service in the EU member states. It describes joint activities and projects, as well as proposals for the inclusion of archival and other cultural institutions in the framework of the Directive on the Re-Use of Public Sector Information by means of the obligations stipulated by the Slovenian Act on Access to Information of a Public Character. Also presented are the results of a statistical analysis of access to documents in archival reading rooms and on-line in the EU member states. The important role that national archives play in state administration and e-administration development is explained as well. The paper furthermore presents the proposal of the new General Data Protection Regulations intended to cover the sphere of archives. Finally, the paper describes the Council Regulation amending Regulation (EGS, Euratom) no. 354/83 regarding the depositing of historical archives of institutions at the European University Institute in Florence.

Keywords: archives of EU member states, access to documents, reading rooms, on-line access, re-use of public sector information, personal data protection, records of EU institutions